

International Conference on "the Third Millennium and Humanities"

May 11, 2016

کنفرانس بین المللی هزاره سوم و علوم انسانی

بررسی برنامه درسی پنهان بر یادگیری و عملکرد دانش آموزان

دکتر علی یزدخواستی^۱، اکرم سجودی^۲

۱- عضو هیئت علمی دانشگاه کاشان

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد علوم تربیتی

Yazdkhasty@kashanu.ac.ir

Sojudiak@gmail.com

خلاصه

برنامه درسی پنهان به بررسی ارزش ها و تمایلات، هنجارها و طرز تلقی هایی می پردازد که مستقل از مواد شناختی است و از طریق فرهنگ مدرسه و به طور ضمنی به دانش آموزان منتقل می شود. هدف این مقاله بررسی تاثیرات برنامه درسی پنهان بر یادگیری و عملکرد دانش آموزان می باشد. در این مقاله از روش توصیفی و تحلیلی بهره گرفته شده است. یادگیری تنها از طریق بعد رسمی صورت نمی گیرد بلکه بسیاری از یادگیری های افراد در محیط های آموزشی از طریق برنامه ی درسی پنهان صورت می گیرد. اگر در محیط آموزشی توجه بیشتری به برنامه ی درسی پنهان داشته باشند قطعاً نتایج بهتری در آموزش می توان ازمتریان به دست آورد.

کلمات کلیدی: برنامه درسی پنهان، یادگیری، عملکرد.

مقدمه: بدون تردید یادگیری یکی از مهمترین فرآیندهای روانی است که به تغییر رفتار کم و بیش دایمی منجر می گردد. همانند سایر فرآیندها، در یادگیری نیز عوامل و متغیرهایی در حال تعاملند که نوع و شدت این تعاملات، تغییرات گوناگونی را برای افراد به دنبال می آورد. برنامه درسی، به منزله ظرف و ظرفیتی در نظر گرفته شده است که کارکردهای چندگانه پیدا کرده و درصدد بر آمده تا همه اتفاق های آموزشی آشکار و پنهان و ش کل عملی شدن انتظارات و مقاصد آموزشی را در خود جای دهد. برنامه درسی به منزله یک فرایند، می خواهد مسیری باشد که آغاز و پایان جریان یادگیری و آموزش را به هم پیوند دهد (اسکندری، ۱۳۸۷: ۹). یکی از مهمترین عوامل تأثیرگذار بر این فرآیند وجود برنامه درسی پنهان است. هر رشته علمی دارای یک ساختار مفهومی است برنامه ریزی درسی یکی از سرمایه های مفهومی برنامه ی درسی پنهان است. شاید مهم ترین اثر برنامه ی درسی پنهان در این نهفته است که پژوهشگران رابه مشاهده تعلیم و تربیت، تدریس و آموزش مدرسه به منزله متنی که باید تفسیر یا معانی پنهان آشکار گردد، فرا می خواند. برنامه درسی پنهان نه درجایی نوشته شده و نه هیچ معلمی آن را درس می دهد (تقی پور، غفاری، ۱۳۸۸: ۳۴). بدون تردید یکی از مولفه های بسیار مهم در رفتار انضباطی دانش آموزان در مدرسه، برنامه ی درسی پنهان است. دانش آموزان از طریق برنامه های درسی و به ویژه برنامه درسی پنهان با انواع دانش علمی، اجتماعی، تاریخی، اقتصادی و سیاسی و مهارتها و نگرش

International Conference on "the Third Millennium and Humanities"

May 11, 2016

کنفرانس بین المللی هزاره سوم و علوم انسانی

های مختلفی همچون احترام، صداقت، سعه صدر، همدردی، وطن پرستی، تعهد و مسئولیت پذیری، توجه به نفع عمومی، برابری، رعایت قانون و مقررات و غیره آشنا می شود.

مبانی نظری و پیشینه

والانس (۱۹۹۱)، در دایره المعارف برنامه درسی، برنامه درسی پنهان را چنین تعریف می کند: ((برنامه ی درسی پنهان به عملکردها و نتایج آموزشی اطلاق می شود که با وجود آشکار نبودن در رهنمودهای برنامه درسی یا سیاست های آموزش و پرورش، بخش حتمی و موثر تجربه تحصیلی است. بیشتر آثار مربوط به برنامه درسی پنهان به ارزش ها، تمایلات، هنجارها، طرز تلقی ها و مهارت هایی پرداخته اند که دانش آموزان آن ها را مستقل از مواد درسی می آموزند. در چند دهه اخیر برنامه ی درسی پنهان نقش محوری ویژه ای در مطالعات مربوط به برنامه ریزی درسی داشته است (قورچیان، ۱۳۷۴). در ی بین (۱۹۶۸) معتقد است که: ((دانش آموزان برنامه درسی پنهان را از طریق مشاهده عملکرد ساخت اجتماعی کلاس درس و شیوه بهره گیری معلم از اقتدار می آموزند. الیزابت و الانس سه بعد مهم از مفهوم برنامه درسی پنهان را ارائه می دهد: ۱- برنامه درسی پنهان به بافت و زمینه آموزش مدرسه ای مربوط می شود. واحد تعامل معلم و شاگرد، ساختار کلاس درس، الگوی کلی سازماندهی برنامه آموزشی به منزله مدل کوچک شده نظام ارزشی اجتماعی به این بعد اشاره دارد. ۲- برنامه درسی پنهان می تواند شماری از فرایندهای عمل را ایجاد کند که در مدرسه یا از طریق مدرسه قابل اعمال است. فرایندهای اکتساب ارزش ها، اجتماعی شدن، حفظ و نگهداری ساختار و طبقه اجتماعی و اقتصادی در این بعد قرار می گیرند. ۳- برنامه درسی پنهان هم از سویی درجات متفاوتی از سمت و سوی پنهان بودن و عمق آن را می تواند در بر داشته باشد و هم از دیگر سو در دامنه ای از یک امر اتفاقی و ناخواسته در برنامه تا نتایج در هم تنیده و عمیق که برخاسته از کنش تاریخی و اجتماعی تعلیم و تربیت است، قرار می گیرد.

از جمله تحقیقات صورت گرفته در این زمینه: سعیدی رضوانی (۱۳۸۰) در پایان نامه دکتری خود با عنوان توجه به برنامه درسی پنهان؛ ضرورتی آشکار در تحقق اهداف ارزشی آموزش های دینی نشان داد که حوزه آموزشهای دینی نشان از این دارد که مؤلفان و پژوهشگران آموزش دینی، توجه چندانی به نقش برنامه درسی پنهان در آموزش دینی و اهداف ارزشی آن نداشته اند. به همین دلیل آنچه در سالیان بعد از انقلاب اسلامی در تلاشهایی نظیر، افزایش حجم ساعات آموزش دینی، افزایش حجم کتب دینی، قرآن و عربی و ... انجام شده است ولی به اهداف خود نرسیده است. حداد علوی، عبداللهی و علی احمدی (۱۳۸۶) در تحقیقی با عنوان برنامه درسی پنهان: پژوهشی در یادگیریهای ضمنی مدرسه؛ روحیه علمی. به نتایجی دست یافته اند که دانش آموزان طی آموزشهای مدرسه ها به طور ضمنی می آموزند که وظیفه ی آن تنها خواندن کتابهای درسی با مطالب از پیش تعیین شده و گرفتن نمره های بالاست در غیر این صورت با تنبیه و تحقیر اولیای مدرسه و دیگران روبه رو می شدند؛ بنابراین پایه ارزشیابی دانش آموزان در فرایند یادگیری و نیز روش ها و مطالب درسی، نمره است. در پژوهش کاروالو (۱۹۹۵) با عنوان بررسی ارزش های موجود در برنامه ی درسی پنهان گروهی صورت گرفت به این نتایج دست یافت که یک بازآفرینی ارزشی از طریق برنامه درسی پنهان وجود دارد که گرایش آن نسبت به ارزش های منفی یا غیرارزشی است که نه فقط دانش آموزان آن را تداوم می بخشند، بلکه به طور ناخودآگاه کادر مدرسه آن را پرورش می دهد. کارهای ارزشمندی انجام شده است. رومانوسکی (۱۹۹۷) در پژوهشی با عنوان (زندگی و باورها: تاثیراتی که برنامه ی درسی تاریخ آمریکا را شکل می دهد) به بررسی این مساله پرداخته است که چگونه دیدگاه های فردی معلمان و عقاید آن ها به منزله ی اساس فعالیت کلاسی و تصمیم گیری در فرآیند برنامه ریزی درسی عمل می کند. نتایج تحقیقات انجام شده عبارتند از معلمان انتقال دهندگان منفعل دانش تاریخ نیستند. آن ها تجارب، باورها، نگرش ها و جهان بینی خود را به کلاس درس می آورند.

International Conference on "the Third Millennium and Humanities"

May 11, 2016

کنفرانس بین المللی هزاره سوم و علوم انسانی

یافته ها

باتوجه به بررسی های صورت گرفته برنامه ی درسی پنهان یکی از ابعاد برنامه ی درسی است که باید مورد توجه قرار بگیرد، اگر مریبان تاکید بیشتری بر برنامه ی درسی پنهان داشته باشند قاعدتا بیشتر متربی رادرک خواهند کرد و بیش از گذشته بر رفتار خود دقت خواهند کرد، ریشه ی بسیاری از مشکلات را می توان در نادیده گرفتن همین برنامه ی درسی پنهان دانست. با در نظر گرفتن برنامه ی درسی پنهان می توانیم به علاقه و یادگیری و عملکرد دانش آموزان و اینکه بیش از گذشته که توجه زیادی به برنامه ی درسی پنهان نبود به دانش آموزان کمک کنیم.

نتیجه گیری

ریشه ی بسیاری از مشکلات موجود در مدارس بدلیل نادیده گرفتن برنامه ی درسی پنهان می باشد. بسیاری از مسائل اجتماعی و تربیتی و... را می توان در برنامه ی درسی پنهان جستجو کرد. چه بسا عوامل بی انضباطی و افت تحصیلی متریبان بدلیل عواملی هست که مریبان و مدیران و... به آن توجه ندارند مثلا عوامل و ساختار فیزیکی مدرسه، یا دیدگاه یک معلم می تواند بر دانش آموز اثر داشته باشد و بر عملکرد دانش آموزان اثرات مثبت و منفی می گذارد. از آنجا که ساختار مراکز آموزشی بصورت متمرکز است، معمولا معلمان تاکید بر حفظ طوطی وار مطالب دارند که فقط ذهن دانش آموز را پر از اطلاعاتی که ممکن است با علایق دانش آموزان توجه نداشته باشند پرمی کنند، و معلم عامل مهمی چون برنامه ی درسی پنهان را نادیده می گیرد، در حالی که ریشه ی بسیاری از مسائل را باید در برنامه ی درسی پنهان جستجو کرد. در برنامه ی درسی پنهان زمانی که عوامل حاکم بر رفتار دانش آموزان را که عامل مخل یادگیری و عملکرد یادگیری آن هاست را شناسایی کردیم بهتر می توانیم برنامه ریزی کنیم که چگونه برای افزایش یادگیری دانش آموزان و عملکرد آنان برنامه ریزی کنیم. از این رو پیشنهاد می شود که تعامل معلم با دانش آموزان بیشتر صورت بگیرد و از فضای سنتی آموزش تاحدی فاصله گرفته شود.

منابع

- اسکندری، حسین. (۱۳۸۷). برنامه درسی پنهان. تهران: انتشارات نشر نسیم.
- تقی پور، حسینعلی؛ غفاری، هاجر (۱۳۸۸)، بررسی نقش برنامه ی درسی پنهان در رفتار انضباطی دانش آموزان از دیدگاه مدیران و معلمان مدارس راهنمایی دخترانه شهرستان خلخال، فصلنامه آموزش و ارزشیابی، شماره ۷، صص ۶۳-۶۶
- Vallance, Elizabeth (1991). The hidden curriculum in International Encyclopedia of curriculum. Arrib Lewy (ed), per gaman Press. England.
- قورچیان، نادر قلی، ۱۳۷۸، تحلیلی از برنامه مستتر، بحثی نو در ابعاد ناشناخته نظام آموزشی. فصلنامه ۴۸- پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی. شماره ۱. صص ۶۸.
- Dreen, R (1968). on what is Learned in schools. Reading, MA: Addison Wesley. P.I

International Conference on “the Third Millennium and Humanities”

May 11, 2016

کنفرانس بین المللی هزاره سوم و علوم انسانی

- عیدی رضوانی، محمود (۱۳۸۰). تبیین برنامه درسی پنهان در درس پیش اسلامی دوره متوسطه و ارایه راهبردهایی برای استفاده از این برنامه در آموزش اثربخش دینی . پایان نامه دکتری برنامه ریزی درسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه تربیت معلم.
- حداد علوی، رودابه؛ عبداللهی، احمد؛ احمدی، امید علی . (۱۳۸۶) برنامه درسی پنهان: پژوهشی در یادگیرهای ضمنی مدرسه؛ مورد: روحیه علمی . فصلنامه تعلیم و تربیت . سال بیست و سوم، شماره ۲، تابستان ۱۳۸۶ شماره مسلسل ۹۰.

Archive of SID